

STAVARANJE 1. PROLETERSKE BRIGADE I REAKCIJA KOMINTERNE. LEVA SKRETANJA

NAREDBA CK KPJ I VRHOVNOG ŠTABA NOPOJ O FORMIRANJU 1. PROLETERSKE BRIGADE

21. decembra 1941.

Centralni komitet Komunističke partije Jugoslavije u sporazumu sa Vrhovnim štabom narodnooslobodilačkih partizanskih odreda Jugoslavije riješio je da se formira 1. proleterska narodnooslobodilačka udarna brigada u borbi za oslobođenje naroda Jugoslavije od okupatora i svih narodnih izdajica.

U sastav 1. proleterske narodnooslobodilačke udarne brigade za sada ulaze sljedeće partizanske jedinice:

1) Prvi i drugi crnogorski partizanski bataljon u čijem sastavu se nalaze sljedeće partizanske jedinice: a) 1. i 2. cetinjska četa i Kom-ska četa (1. bataljon), b) 1. piperska četa, 2. kučka četa i 3. bjelopav-lička četa (2. bataljon).

2) Kragujevački bataljon, sastava tri čete.

3) Kraljevački bataljon, sastava četiri čete

4) Šumadijski bataljon, od dvije čete, u čiji sastav ulazi i 3. užič-ka četa.

Ova brigada nosi naziv Prva proleterska narodnooslobodilačka udarna brigada. Formiranje ove brigade mora biti završeno do 22. XII 1941. odine. Komandu nad brigadom ima privremeno Vrhovni štab narodnooslobodilačkih partizanskih odreda Jugoslavije. . .

Brigada dobija zastavu. Zastava je crvena i na sredini polja na-lazi se petokraka zvijezda sa srpom čekićem, a na rubu kraj koplja izvezeni su inicijali brigade.¹

J. B. Tito, *Sabrana djela*, 8, 30.

CK KPJ POKRAJINSKOM KOMITETU KPJ ZA SRBIJU

14. decembra 1941.

2) Nalazimo se na prekretnici u međunarodnim političkim odno-sima. Usljed pobjeda Crvene armije na istočnom frontu postalo je čita-vom svijetu jasno da je Hitlerov vojnički i politički slom neminovan

¹ Prva proleterska je obrazovana 21. decembra 1941. na Staljinov rodendan, ali je po Titovoj želji osnivanje obavljeno sutradan, 22. decembra 1941. U razvoju oružane sile revolucije formiranje 1. proleterske brigade (od srbijanskih i crno-gorskih boraca) predstavlja preloman momenat: napuštaju se teritorijalne forme organizacije kao isključive i stvaraju velike, dinamične i pokretljive eksteritori-jalne jedinice. Marta 1942. obrazovana je 2. proleterska narodnooslobodilačka bri-gada (od boraca iz Srbije), juna iste godine 3. proleterska (od boraca iz Sandža-ka) i 4. i 5. od boraca iz Crne Gore. Ove brigade imale su veliki manevarski i akeio-ni radijus. Služile su za izvođenje specijalnih strategijskih zadataka i nalazile se pod neposrednom komandom Vrhovnog štaba.

i blizak. U vezi s tim počela su važna pomjeranja u međunarodnim odnosima, koja se održavaju i u našoj zemlji.. .

Posljednja činjenica važna je naročito i zbog početka promjene u međunarodnim političkim odnosima. Pobjede Crvene armije na istočnom frontu stvaraju perspektivu brzog sloma Hitlerove tiranije u Evropi. U vezi s tom činjenicom pokazuju se već znaci da se reakcionarne snage imperijalističkih zemalja skupljaju kako bi razoružale nacionalno-oslobodilačke pokrete koji niču iz narodnih dubina i pokreću nezadržive revolucionarne energije. Ta je akcija uperena u prvom redu protiv komunista i njihovog povezivanja s masama. Taj se proces, koji će nesumnjivo imati sve većeg maha, počeo da odražava i u zemljama Jugoslavije, a naročito u Srbiji. Prvi znak toga procesa bio je napad četnika Draže Mihailovića na partizane. U posljednjim danima primjećuje se sve veće ujedinjavanje četničkih frakcija svih boja na platformi borbe protiv naše Partije. Isto tako, primjećuje se aktivnija saradnja svih četničkih frakcija s okupatorom protiv partizanskih odreda. Na toj istoj liniji su i — doduše neproverene, ali vrlo vjerovatne — vijesti da će okupatori prepustiti Nediću Sandžak, Bosnu, Srem i Banat. Jasno je da se na taj način okuplja jedan reakcionarni velikosrpski centar, koji će odigrati rukovodeću kontrarevolucionarnu ulogu, bez obzira na sudbinu njemačkih i talijanskih okupatora. Taj reakcionarni velikosrpski centar opasan je za sve narode Jugoslavije. U njemu se nesumnjivo stvara sutrašnji glavni neprijatelj oslobodilačke borbe naroda Jugoslavije, a danas je glavno uporište okupatora. Dakle, nema sumnje da je najodlučnija borba protiv tog centra glavna politička zadaća naše Partije u Srbiji.. .

2) Partija mora rukovoditi diferencijacijom koja je počela oštrije da se manifestuje u masama. Reakcionarni buržoaski elementi, braneći svoje klasne interese, otvoreno izdaju svoj narod, a time se izoliraju od radnih masa, koje se okupljaju oko našeg partizanskog pokreta i naše Partije braneći prirodan i nužan proces. Zadaća naše partijske organizacije jeste da učvršćuje radničko-seljačko jezgro u nacionalnooslobodilačkom frontu, koje će jedino spriječiti da reakcionarni buržoaski elementi iskoriste plodove narodne borbe u svoje protivnarodne svrhe. Na selu treba naša Partija da po svaku cijenu okupi oko sebe seosku sirotinju i osloni se na sitnog i srednjeg seljaka. . .

6) Treba svestrano popularisati SSSR i uspjehe Crvene armije. . .

12) ... Naročito treba pojačati mobilizaciju radnika u gradovima. S obzirom na razvitak budućih borbi, preporučuje se formiranje pojedinih čvrstih radničkih četa i bataljona, koji će biti udarna pesnica partizanskih snaga u Srbiji.²

AVII, k. 1641, reg. br. 11/30; J, B, Tito, *Sabrana djela*, 8, 10—15.

² Na sastanku Politbiroa CK KPJ 7. decembra 1941. u Sandžaku (Drenova) analizirana je unutrašnja i međunarodna situacija, sa stanovišta vojnog poraza u Srbiji i daljih puteva narodnooslobodilačke borbe. CK KPJ tada nije imao veze s Moskvom. Spominje se veza sa Moskvom januara 1942. Najverovatnije je da je reč o porukama prenetim preko Josipa Kopinića, prilikom njegovog boravka na slobodnoj teritoriji istočne Bosne, u Rogatici. Zanimljivo je da je istovremeno i Mihailović izgubio veze sa Londonom. CK KPJ je napad četnika u vreme velike kontraofanzive Crvene armije pod Moskvom shvatio kao deo jedinstvene strategije reakcionarnih snaga u svetu. Upućena su pisma zemaljskim partijskim i vojnim rukovodstvima. Pismo PK KPJ za Srbiju od 14. decembra sadrži analizu novih krupnih prestrojavanja koja su, po mišljenju partijskog rukovodstva, nastupila u antifašističkoj koaliciji. Pobjede Crvene armije pod Moskvom su shva-

5. marta 1942.

Prilikom pregleda svih vaših informacija stiče se utisak da se u nekim podacima... od strane Engleza i jugoslovenske vlade može na- slutiti da partizanski pokret dobija komunistički karakter i da se us- mjerava k sovjetizaciji Jugoslavije. Zašto vam je, na primjer, bilo pot- rebno da obrazujete specijalnu proletersku brigadu? Pa, sada se osnov- ni i neposredni zadatak sastoji u tome da se ujedine svi antihitlerovski clementi, da se razbiju okupatori i izvojuje nacionalno oslobođenje.

Kako objasniti tu činjenicu da pristalicama Engleske uspijeva da formiraju oružane jedinice protiv partizanskih odreda? Zar osim ko- munista i njihovih simpatizera nema drugih jugoslovenskih patriota s kojima biste se zajednički mogli boriti protiv okupatora?

Teško je saglasiti se s tim da London i jugoslovenska vlada idu s okupatorima. Tu mora da postoji neki veliki nesporazum. Mnogo vas molimo da ozbiljno razmislite o čitavoj vašoj taktici i djelovanju i da provjerite da li ste učinili sa svoje strane sve što je moguće da se stvori istinski i jedinstveni nacionalni front svih neprijatelja Hitlera i Musolinija u Jugoslaviji radi ostvarenja jedinog zadatka — istjerivanja osvajača i porobljivača, a ako ne, hitno preduzmite mjere i obavijestite nas. Djeda.³

ACKSKJ, Fond CK KPJ — KI, br. 1942/34; J. B. Tito, *Sabrana djela*, 9, 224.

ćene kao nagoveštaj neizbežnog bliskog Hitlerovog sloma. Isticalo se da će Crve- na armija, kao najjača armija sveta, sutra dominirati Evropom. Prve manifesta- cije toga preokreta CK KPJ je video u ponašanju četnika u jesen 1941. U ana- lizi stoji da su Jugoslovenska izbeglička vlada, četnici i Nedić stvarali lanac „ve- likosrpske hegemonističke reakcije". Na istoj liniji, da iznutra razbiju Osvobodilnu frontu, nalazio se i rad dela gradanskih političara u Sloveniji. Iz toga je izvlačen zaključak da je nastupila druga etapa revolucije. Od partije se tražilo da jača svo- ju rukovođeću ulogu, da učvršćuje radničko-seljačko jezgro, okuplja oko sebe seosku sirotinju. Isticana je neophodnost još većeg popularisanja Sovjetskog Save- za i Crvene armije. Oživila je potisnuta ideja o svetskoj revoluciji i obnovljena sećanja na iskustva oktobarske revolucije. Pojačani su klasni akcenti i primenjen diferenciran pristup pojedinim društvenim klasama i grupama. Skreće se pažnja na opasnost od „anglofila". Naglašavanje klasne strane narodnooslobodilačke bor- be u pismima CK KPJ i Vrhovnog štaba ipak nije tumačeno kao „oštar prelom" u politici narodnooslobodilačkog pokreta, štaviše, tražen je pojačani rad na proši- renju jedinstva u borbi protiv okupatora.

³ Narodnooslobodilačka borba naroda Jugoslavije je mnogo značila za druge porobljene narode, kao moralni čin i borbeni putokaz. Iz Titovog pisma Moši Pi- jade od 25. februara 1942. vidi se Titova reakcija na predlog Kominterne da Vr- hovni štab, u ime naroda Jugoslavije, uputi jedan proglas svim evropskim naro- dima, a naročito narodima Francuske i čehoslovačke, u kojem bi ukazivao na potrebu borbe protiv okupatora, na primer jugoslovenske borbe. „Djeda je u tome tražio naše mišljenje i kaže da bi oni mogli dati tom proglasu najširu publikaciju putem radija i štampe. Razumije se da sam odmah odgovorio našu saglasnost, jer je to zaista velika počast za našu Partiju i naš partizanski pokret. Nadajmo se da će za nekoliko dana taj proglas biti objavljen..." (ACK SKJ, Fond CK KPJ, 1942/86). Taj Proglas narodima okupiranih zemalja Evrope Vrhov- ni štab NOP i DVJ je pripremio, završavajući ga parolama u slavu Crvene an- mije, Staljina i Sovjetskog Saveza. Pošto je proglas na intervenciju KI isprav- ljen, očekivalo se da bude objavljen, ali od toga nije došlo. — M. Pijade je, povod- om dolaska misije Terensa Atertona, predlagao Titu sa Žabljaka 16. marta 1942. da kaže Britancima da mi rado primamo predstavnike saveznika, ali ne jedno- strano, nego neka svi saveznici — Engleska, SAD i SSSR pošalju vojne i političke

13. maja 1942.

Molimo javite drugu Andrejevu da napiše pisma jugoslovenskim drugovima u Americi, Kanadi i Argentini u ime CKKPJ. U tim pismima treba objasniti našu narodnooslobodilačku borbu, popularisati partizansku i dobrovoljačku vojsku i njene uspjehe. Objasniti izdajničku ulogu četnika svih boja itd. Smatramo da treba skrenuti pažnju drugovima u tim raznim zemljama da naša emigracija bude oprezna prema agitaciji raznih predstavnika jugoslovenske vlade u Londonu, koji šire lažne vijesti o borbi u Jugoslaviji i o ulozi Draže Mihailovića. Treba biti oprezan prema vrbovanju dobrovoljaca u tzv. jugoslovensku vojsku, koja se ne organizuje za oslobodilački rat, nego za reakcionarne ciljeve velikosrpske hegemonije. Naša emigracija treba neposredno da pomaže borbu Sovjetskog S-aveza, jer ona tako posredno pomaže našu oslobodilačku borbu. Molimo javite vaše mišljenje o ovome.

Valter

A-CKSKJ, Fond CKKPJ-KI, 1942/100.

ZAPISNIK SA SEDNICE CK KPJ

19. juna 1942.

Prisutni: Walter, Marko, Milutin, Fisher, Beli, Mladen.

I. Pouke iz poslednjih borbi u Crnoj Gori i Hercegovini. Poslije izveštaja i diskusije u kojoj su uzeli učešća svi prisutni jednoglasno je utvrđeno:

predstavnik k nama. Drugi zahtev da se Mihailović izbac iz vlade „kao izdajnik i prizna naša partizanska vojska i naš Vrhovni štab kao jedina patriotska vojska i jedino rukovodstvo ustanka.“ Pijade je preporučivao da Tito predloži da Sovjeti pošalju svoje predstavnike u Jugoslaviju „da ne bismo bili nasamo sa Englezima“; „neka to bude i neka zajednička saveznička misija pri našem V. Š.“ (ACK SKJ, Fond CK KPJ, 1942/670) Tito je obavestio Mošu Pijade iz Foče 5. marta 1942: „... Djeda mi je odgovorio da je cjelishodno da engleska misija dodte do mene i da razgovaram sa njome, ali da moram biti oprezan i izmamiti što oni zapravo hoće.“... „Osim ostaloga, Djeda mi odgovara da njemu nije ništa poznato o dolasku te misije u Jugoslaviju. Iz toga se po prilici vidi i vjera u toga saveznika.“ (ACK SKJ, Fond CK KPJ, 1942/106).

Posle uspostavljanja veza između KPJ i Kominteme usledila je kritika Kominterne da narodnooslobodilački pokret skreće ulevo. Kao da se obistinjavala Šekspirova misao da „nesreća nikad ne dolazi sama već uvek u četama“. J. B. Tito je odgovorio u ime CK KPJ da je Kominterna izvukla pogrešne zaključke o nepostojanju narodnooslobodilačkog fronta, te da su se neprijatelji ujedinili pre stvaranja proleterske brigade (koja je bila posredni elemenat kritike). Za proleterske brigade je rečeno da se ne bore za „sovjetsku Jugoslaviju“, već za slobodu naroda. Generalni sekretar KPJ, preko koga je održavana veza sa Moskvom, isticao je da britanske pristalice nisu napadane kao takve, već kao „sluge okupatora“. Početkom aprila 1942. CK KPJ je u Foči revidirao liniju. Napadi na izbegličku vladu nisu prestali, ali ne kao na predstavnika stare vlasti, već kao na centar koji je podržavao četnike koji su u savezu sa okupatorom ratovali protiv narodnooslobodilačkog pokreta. Pogledi o raspadanju savezničke koalicije zamenjeni su ocenom o njenoj čvrstini. U članicama iukuvodecih jugoslovenskih komunista objavljenim u „Proleteru“ za mart i april 1942. objašnjeni su pogledi KPJ na međunarodnu i unutrašnju političku konstelaciju i ulogu KPJ kao jezgra narodnooslobodilačkog pokreta u tekućoj narodnooslobodilačkoj borbi.

a) U Crnoj Gori i ist(očnoj) Hercegovini pretrpeli smo ne samo vojnički — koji je bio gotovo neizbežan — već i politički neuspeh. Do ovoga nisu dovele samo objektivne teškoće — vojna snaga okupatora, glad, seljački karakter ovih zemalja — već u prvom redu pogreške naše partije u tim pokrajinama. Ove pogreške sastojale su se u krupnim iskrivljavanjima pravilne političke linije CK, naročito u iskrivljavanjima sektaške prirode, i u srozavanju, rukovodeće uloge KP na praksi. U toku borbi pokazalo se da je jedan od uzroka ovakvih grešaka i nebudnost prema većem broju tuđih elemenata koji su se bili uvukli u partiju, koja u (Crnoj Gori) prilikom čistke 1938—9 nije temeljito pročišćena. — Sklop svih ovih grešaka doveo je do privremene izolacije KP od jednog dela seljačkih masa, i znatno olakšao okupatoru da nametne preko četnika građanski rat u ovoj etapi borbe.

b) Kao politički odgovorni pretstavnici CK u Crnoj Gori u toku poslednje godine dana, drugovi Veljko i Milutin, kažnjavaju se ukorom zbog toga što nisu uspeli da obezbede sprovođenje pravilne političke linije partije.

c) Radi utvrđivanja krivice članova bivšeg PK za Crnu Goru, Sandžak i Boku određuje se komisija CK, u koju ulaze drugovi: Fisher, Milutin i Mladen.

d) Radi pogrešaka iste prirode, ali znatno drastičnijih po svom obliku i razmerama, skida se Operativni štab I.O.P.O. za Hercegovinu, a njegovi članovi će biti stavljeni pred ratni sud. Rukovodioci ovog Štaba: Komandant Ilić, Polkom (politički komesar) Miro Popara i Zam. polkoma Pavle Kovačević isključuje se iz redova KPJ zbog zločinačkih grešaka kojima su uprljali ime i ugled partije u Hercegovini.

e) Za sledeći broj „Proletera" drug Valter će napisati članak povodom crnogorskog i hercegovačkog iskustva. Ovaj članak će biti upotrebljen za prerađivanje i kao poseban materijal.

II. *Vojni položaj i dalji pokret glavnine naših snaga.* — Jednoglavno je usvojen izveštaj Waltera i odobrena njegova delatnost kao Komandanta Narodnooslobodilačke partizanske i dobrovoljačke vojske, u toku poslednjih operacija u Bosni, Sandžaku, Hercegovini i Crnoj Gori. Kao pravac daljeg pokreta glavnine naših snaga, usvojen je pravac ka Zapadnoj Bosni, i Hrvatskoj, a kao rezervni pravac Istočna Bosna.

III. *Politička situacija i današnja linija KPJ.* — Posle diskusije zaključeno je:

a) Da se najšire populariše Sovjetsko-engleski savez i sovjetsko-američki sporazum, njegov značaj kao uspeh SSSR-a, i iskoristi kao naše oružje u borbi za ujedinjavanje svih rodoljubivih snaga protiv okupatora.

b) Da se u vezi s tim još oštrije udari po svim sektaškim skretanjima sa partijske linije i još šire postavi naš politički rad.

c) Da drug Fisher izradi odmah partijski materijal u vezi sa zaključenjem ovog pakta, koji će se proraditi u svim organizacijama.

IV. *On. pitanje i raspodela rada.* — Odlučeno je:

a) Da se redovnije uredi normalno funkcionisanje CK i obezbedi što prije njegovo direktno rukovodstvo u celoj zemlji i vojsci. U vezi s tim rešeno je da čim se stvori mogućnost, jedan ili dvojica drugova iz CK krenu u neoslobođenu zonu radi uspostave čvršćih veza sa Hrvatskom, Srbijom i Slovenijom, koje je narušila Sarajevska provala u maju o.g.,

b) U sekretarijat CK pored druga Waltera određuju se Fisher i 'eljko.

c) Za rukovodioca partijskog rada u vojnim jedinicama određuje se drug Deli.

d) Za pomagače drugu Walteru u vojnim stvarima Marko i Milutin, koji pored ovoga preuzima blagajnu.

e) Za rukovodioca naše ekonomske politike drug Mladen.

i) Radi potreba pojačanja partijsko-političkog rada u našim vojnim jedinicama i na terenu kroz koje se one budu kretale, obrazuju se tri štabovima brigada Politodjeli. Drugovima Marku i Fisheru stavljeno je u dužnost da izvrše raspored raspoloživog par.(tijskog) kadra u ve Politodjele..⁴

:K SKJ, Fond KPJ, Zapisnik sednice od 19. juna 1942.

TITO TRAŽI POMOĆ OD IO KI

26. avgusta 1942.

Vrhovni štab NOP i DV Jugoslavije obraća se Generalštabu Crvene armije s molbom da nam pomogne u ratnom materijalu, naročito i oružju. Mi imamo ogromne mogućnosti i dobrovoljnu mobilizaciju i partizansku i dobrovoljačku vojsku. Hiljade rodoljuba mi ne možemo primiti na njihovu molbu u redove naše oslobodilačke vojske, zato što nemamo oružje.

U slučaju otvaranja drugog fronta na Balkanu mi smo u stanju da uništimo (nejasno). U tom slučaju može se takođe stvoriti ovde vojska od najmanje 500.000 boraca. Aktivna pomoć saveznika i pomoć u zemlju stvorila bi na Balkanu veoma tešku situaciju za fašističke okupatore. Naši partizanski odredi mogli bi dejstvovati u Austriji, Italiji i td.

⁴ „Leve greške“, ili klasno radikaliziranje narodnooslobodilačke borbe, izazvale su u zimu 1941—1942. i u proleće 1942. teške posledice na položaj i uticaj narodnooslobodilačkog pokreta u Crnoj Gori i istočnoj Bosni i Hercegovini. Pored tvornih neprijatelja narodnooslobodilačkog pokreta dolazilo je do likvidacija i potencijalnih saradnika okupatora. Likvidacije su vršene i vansudskim putem što e izazvalo strah, porazno delovalo na jedinstvo narodnooslobodilačkog pokreta kompromitovalo revolucionarne snage. Nerazvijena društvena osnova s jakim traćima a plemenske i bratstvenićeke strukture nije, na drugoj strani, mogla da prillati preuranjena „klasna usijanja“. Likvidacije pojedinih komunista, koji nisu žesli da učestvuju u izvršenju smrtnih kazni, još su više pogoršavale situaciju na tetu narodnooslobodilačkog pokreta. Leva istrčavanja praćena su odstupanjem d linije narodnooslobodilačke borbe. „Tutnjava o revoluciji“ samo je išla naruku rotivnicima narodnooslobodilačkog pokreta. Koalicija kontrarevolucionarnih snaga sa neprijateljem, okupatorom, poraz Crnogorskog narodnooslobodilačkog oeda za operacije u Sandžaku u Pljevljima, opasnost od gladi još više su uticali La zaoštravanje levog kursa. Nastup četnićeke kontrarevolucije u Crnoj Gori nisu, nedutim, izazvale „leve greške“, iako su ubrzale njenu pojavu, jer su prvaci buluću četnićkih snaga odranije bili u dosluhu sa Mihailovićem. Mihailović je u vojim ranijim instrukcijama zahtevao da se onemoguću delatnost paralelnih orućanih snaga, da se prekine sa borbom protiv okupatora i založi za stvaranje „veike“ ili „homogene“ Srbije, četnićka kontrarevolucija je u Srbiji već počela kada e došlo do „levih grešaka“, a ona se kao lanćana reakcija od kasne jeseni proširila na sve „srpske zemlje“. Mihailovićeve instrukcije i proglašu stajali su na stanoišću da ne može biti mira između snaga socijalne revolucije i monarhije. Pregotori, stajalo je u njima, mogu se sa protivnicima voditi samo preko mušice pušaka.

Na sastanku Politbiroa 19. juna 1942. doneta je sudbonosna odluka o kretanju artizanske vojne grupacije s Vrhovnim štabom prema zapadu.

Raspoloženje naroda je 95 posto na strani Sovjetskog Saveza i saveznika. Naravno, prisustvo jedinica Crvene armije na Balkanu bilo bi mnogo poželjnije kod naših naroda od ostalih savezničkih jedinica. Mi smatramo da bi drugi front na Balkanu imao veliku prodornu snagu za nanošenje poraza fašističkim trupama.

Kod nas narod ne veruje u prodornost engleske vojske na Zapadu.

ACKSKJ, Fond CKKPJ — KI 1942/186.